

הגילוי הגדול של הרשב"ץ

ארבעה בנים הם רמז לארבעה שנכנסו לפרדס הבן החכם הוא רבי עקיבא שנכנס ויצא בשלום

"תנו רבנן ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן, בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא... בן עזאי הציץ ומת, עליו הכתוב אומר (תהלים קטז-טו) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו... בן זומא הציץ ונפגע... אחר קיץץ בנטיעות, רבי עקיבא יצא בשלום". בספרים הקדושים שגורה גרסת העין יעקב לפי תלמוד ירושלמי (חגיגה ט): "רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום".

לפי זה אומר הרשב"ץ, כי הבן "חכם" הוא כנגד רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום. הבן "רשע" הוא כנגד אלישע בן אבויה שנקרא אחר שקיץץ בנטיעות ויצא לתרבות רעה. הבן "תם" הוא כנגד בן עזאי שמת בתמימותו. הבן "שאינו יודע לשאול" הוא כנגד בן זומא, שהציץ ונפגע ולא היה יכול לשאול יותר. והנה הדברים בלשון קדשו:

"ועינו ארבעה בנים הוא, כי ידוע הוא כי הנכנסים לפרדס, והם המעמיקים בחכמות הפנימיות, הם חלוקים במחקרם, יש מי שהתחיל בחקירה כהוגן והשלימה ועלתה בידו כהוגן, וזה נקרא נכנס בשלום ויצא בשלום, וזהו הנקרא בהגדה חכם.

ויש שהעמיק בה מתחילה והשלימה ונטה בה אל הכפירה והחזיק בה, וזהו הנקרא מקץץ בנטיעות, כמי שנכנס לפרדס וקיץץ הנטיעות הרכות שלא תצמחנה עוד והפסיד הפרדס, כן הפסיד החכמה וכפר בעיקר האלהות, וזהו הנקרא רשע בהגדה.

ויש מי שהתחיל בחקירה, ומפני עומקה לא יכול להשלימה ונשאר בתמימותו עד שמת, ועל זה נאמר 'הציץ ומת', וזהו הנקרא בהגדה תם.

ויש מי שנתבלבלה דעתו בחקירה מפני עומקה ובאו לו ספיקות [אשר] בלבלו דעתו, וזהו הנקרא 'הציץ ונפגע', כמי שרוצה להיכנס לפרדס והציץ בו מרחוק, ומצא פגעים ומכשולות בדרכים ולא יכול להיכנס בו, ולא עלה בידו כלום מהחכמה, וזהו הנקרא בהגדה 'שאינו יודע לשאול'."

יחד, והם נזהרו בזה שמלבא לפומא לא גלי, רק כה אמרו בלכתם, נלכה נא להסב בבני ברק, כאילו רוצים להתענג יחד בבני ברק, דאוריא ניחא להו לרוח היום, וכשבאו שם היו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עושי אורים גדולים, בוני בשמים, בכח תורתם וידיעתם ברזי כס"ף [בסודות הנכספים], וכל זה השמיענו המגיד באומרו שהיו מסובים בבני ברק, שכך אמרו שהולכים שם להיות מסובין ומתענגים בשמחת החג, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה בתעלומות חכמה ותיקונים גדולים."

אולם מרן החיד"א לא גילה לנו מה הם התיקונים הגדולים שהתכוונו לעשות שם. זאת ועוד, למה בחרו לעזוב את ביתם במקום מגורתם לערוך את ליל הסדר ולעשות התיקונים דוקא אצל רבי עקיבא, ומה גם שהרי מבואר בגמרא (מדרים נ.) שרבי עקיבא למד תורה י"ב שנים אצל רבי אליעזר ורבי יהושע, מדוע אם כן הלכו הרבנים אחר רבי עקיבא התלמיד לבני ברק, ולא הלך הוא אחר רבי אליעזר ללוד או אחר רבי רבי יהושע לפקיעין.

ארבעה בנים כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס

פתח דברינו יאיר לפתור חידה סתומה זו, בהקדם לבאר מה שיסדו בעלי ההגדה לומר בליל הסדר: "ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול". ודקדקו המפרשים, לשם מה הקדימו לומר: "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל", אשר בהשקפה הראשונה אין לו שום קשר עם ארבעת הבנים שהתורה דיברה עליהם.

ונראה לבאר כל זה על פי מה שמצינו חידוש גדול בפירוש הרשב"ץ על הגדה של פסח לאחד מן הראשונים רבי שמעון בן צמח (ד"ה וכנגד ארבעה בנים), כי ארבעה בנים אלו מכוונים כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס, כמבואר בגמרא (חגיגה יד):

רבתינו הקדושים מסדרי ההגדה של פסח דיברו בשבח המצוה לספר ביציאת מצרים: "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". ועל כך הוסיפו לספר על חמשה תנאים ענקי רוח, שהאירו באור תורתם כשמש בצהרים את שמי היהדות בשלהבת אש קודש, שהיו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה:

"מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון, שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית".

וצריך ביאור לשם מה סיפרו לנו בעלי ההגדה של פסח שהיו מסובים "בבני ברק", איזו חשיבות יש בכך שהיו מסובים שם. וביאר הגה"ק החיד"א בפירושו "שפה אחת" על ההגדה (שם), על פי מה ששנינו בגמרא (סנהדרין לב): "תנו רבנן צדק צדק תרדוף, הלך אחר חכמים לשיבה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל, אחר רבי יהושע לפקיעין, אחר רבן גמליאל ליבנא, אחר רבי עקיבא לבני ברק". מבואר מזה כי מקום מגורתו של רבי עקיבא היה בבני ברק.

לכן מספרים לנו בעלי ההגדה של פסח, כי ארבעת התנאים הללו, רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי אלעזר בן עזריה ורבי טרפון, עזבו את עירם כדי להיות מסובים יחד עם רבי עקיבא בבני ברק, לספר שם ביציאת מצרים בתעלומות חכמה ולעשות שם תיקונים גדולים. אמנם כדי להסתיר הדבר מעין כל בבחינת (משלי כה-ב): "כבוד אלקים הסתר דבר", אמרו שהם מתקבצים רק כדי להיות מסובים יחד להתענג בשמחת החג, והנה הדברים בלשון קדשו:

"שהסכימו ללכת מעירם איש ממקומו, ולהיות כולם בבני ברק לעשות תיקון עצום בהתחברם

שיח סוד בין הרבי ר' בונם לתלמידו הרבי מקאצק זי"ע

אלא שעתה מוטלת עלינו החובה ליישב הפליאה הגדולה, לשם מה הכניסו חכמינו ז"ל מסדרי ההגדה בתוך הסיפור של יציאת מצרים בליל פסח, רמז נשגב על ארבעת החכמים שנכנסו לפרדס ויצאו משם חבולים, מלבד רבי עקיבא שהיה היחיד שנכנס בשלום ויצא בשלום, מהו החוט המקשר בין סיפור נורא זה ליציאת מצרים.

והאיר ה' את עיני לברר מקחו של צדיק הרשב"ץ, על פי מה שהביא ה"שם משמואל" (פרשת בראשית שנת תרע"ב ד"ה וכעין זה) בשם אביו הגה"ק בעל "אבני נזר", שסיפר על שיח סוד שרפי קודש שהיה בין הרבי ר' בונם מפרשיסחא לתלמידו הרה"ק מקאצק זי"ע:

"אמר כ"ק אבי אדמו"ר זצללה"ה, שהרב הקדוש רבי בונם מפרשיסחא זצללה"ה שאל לזקיני זצללה"ה מקאצק, מאין לקח ההתעוררות שלו לעבודת השם, והשיבו מפסוק (ישעיה מ-כ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, והשיב לו, הלוא מזה יכול כל אדם ליקח התעוררות אפילו אינו יהודי, והתעוררות היהודי צריכה להיות מיציאת מצרים".

ה"שם משמואל" חוזר על דבר זה (פרשת ואתחנן שנת תרע"ו ד"ה ונראה לפרש) עם הוספה, שהרבי ר' בונם אמר כי אחרי יציאת מצרים צריך להתעורר רק מיציאת מצרים:

"שאל כ"ק הרבי ר' בונם מפרשיסחא את כ"ק זקיני האדמו"ר הגדול זצללה"ה מקאצק, מהיכן לקח ההתעוררות שלו לעבודת ה'. והשיב לו ממקרא שכתוב שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. ואמר הרה"ק ר' בונם זצללה"ה, שאחר יציאת מצרים צריכין ליקח התעוררות מיציאת מצרים".

כעבדא קמיה מאריה חשבתי דרכי לבאר דברי הרבי ר' בונם זי"ע, למה צריך להתעורר דוקא מיציאת מצרים ולא מהתבוננות בבריאה בבחינת: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". זאת ועוד צריך ליישב דברי התלמיד, השרף מקאצק שהיה שלהבת אש קודש, מה ראה על ככה להתעורר מבחינת: "שאו מרום עיניכם".

נקדים מה שמצינו בוויכוח בין אליהו הנביא עם נביאי הבעל בהר הכרמל, התפלל אליהו לה' שתרד אש מן השמים לשרוף את הקרבן שהביא, כדי להוכיח לכל ישראל כי ה' הוא האלקים (מלכים א יח-ז): "ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלקים, ואתה הסבות את לבם אחורנית".

ישוב הפליאה מדוע עזבו התנאים הגדולים את ביתם כדי לערוך את הסדר אצל רבי עקיבא בבני ברק

חיד"א: התנאים ישבו אצל רבי עקיבא בבני ברק, ועסקו כל הלילה בתעלומות חכמה ותיקונים גדולים

רעיון חדש: התנאים היו מסובין אצל רבי עקיבא בבני ברק, כדי שיגלה להם איך נכנס ויצא בשלום מן הפרדס

רבי עקיבא נכנס ויצא בשלום משום שהיה דבוק כל ימי חייו באחדות ה' עד שיצאה נשמתו באחד

מציאותי ומהותי "לא יראו", כי אי אפשר לשום נברא להשיג עצם מהות מציאות הבורא יתברך שמו ויתעלה.

סכנה להכיר מציאות ה' בדרך חקירה מלמטה למעלה

אולם אומר ה"בינה לעתים", כי דרך זו להכיר את הקב"ה על ידי התבוננות בבריאה מהמאוחר אל המוקדם, עד שיגיע להכרת מציאות הבורא יתברך שמו בבחינת: "וראית את אחורי", אם כי היא נכונה אל המשכילים שאמונתם וידיעתם חזקה ואיתנה כמשה רבינו, אך לפשוטי העם הבלתי מעמיקים יש בה סכנה גדולה, כי לקוצר שכלם יתכן מאד שלא יצליחו לעלות במחשבתם עד רום המעלות שורש כל העולמות להכיר במציאות ה', אלא יעצרו באמצע הדרך בעולם הכוכבים והמזלות לטעות ח"ו בכפירה שיש שתי רשויות.

ואכן זאת היתה טעותם של עובדי הבעל שהיו פוסחים על שתי הסעיפים, שהתבוננו בכוכבים ומזלות כדי לעלות מהמאוחר אל המוקדם, בידעם שלא יתכן להשיג מציאות ה' כי אם על ידי התבוננות בעולמות מלמטה למעלה, כמו שאמר הקב"ה למשה: "וראית את אחורי ופני לא יראו", ונשאר שוקעים בעולם הכוכבים והמזלות עם השגה משובשת כאילו יש בהם כח עצמי, ולא יכלו לעלות עד למעלה להשיג מציאות ה', ועל ידי זה טעו לעבוד עבודה זרה לכוכבים ומזלות.

לכן כאשר ראה אליהו הנביא הסכנה הגדולה בדרך זו שגרמה לנביאי הבעל לטעות בעבודה זרה התפלל לה': "ענני ה' ענני", שתרד אש מן השמים, "וידעו העם הזה כי אתה ה' האלקים", שידעו ישראל ידיעה ברורה בגילוי הזה מלמעלה למטה כי ה' הוא האלקים, ולא יצטרכו עוד לגלות מציאות ה' על ידי התבוננות בעולמות מלמטה למעלה, כי מה שראו במוחש אי אפשר להכחיש, וידיעה זו תישאר אצלם שרירה וקיימת.

שנינו על כך בגמרא (ברכות לא:): "אמר רבי אלעזר, אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית. אמר רבי שמואל בר רבי יצחק, מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו, דכתיב (מיכה ד-ו) ואשר הרעותי". ולכאורה יפלא הלא אחד מיסודות הדת הוא, שהבחירה ניתנה לכל אדם להיות צדיק או רשע, כמו שכתוב (דברים ל-טו): "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע... ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך", אם כן איך הטיח אליהו כלפי מעלה: "ואתה הסבות את לבם אחורנית", והקב"ה עוד הודה לו על כך.

והנה מצינו ביאור נשגב על כך מאחד מגדולי בעלי המחשבה בישראל רבי עזריה פיג'ו זצ"ל בספר "בינה לעתים" (דרוש ליום שני של סוכות ד"ה והוא), על פי מה שכתבו הקדמונים לפרש בקשת משה רבינו מהקב"ה (שמות לג-יח): "הראני נא את כבודך". והשיב לו הקב"ה (שם כג): "וראית את אחורי ופני לא יראו". הביאור בזה, כי משה רבינו ביקש: "הראני נא את כבודך", שהיה חפץ להשיג עצם מציאותו ומהותו של הבורא יתברך שמו. על כך השיב לו הקב"ה: "וראית את אחורי ופני לא יראו".

פירוש, לא תוכל להשיג את מציאותי כי אם על ידי התבוננות בהשתלשלות העולמות ממטה למעלה, שתתבונן תחילה מי ברא את העולם התחתון החומרי והגשמי, וממנו תעלה מלמטה למעלה להתבונן מי ברא את עולם הכוכבים והמזלות, ומשם תעלה במחשבתך יותר מעלה עד לעולם המלאכים, וכן תעלה מעלה מעלה מן המסובב אל סיבתו בבחינת: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", עד שתגיע במחשבתך לסיבה הראשונה להכריח מציאות הבורא יתברך שברא את כל העולמות כרצונו.

וזהו שאמר לו הקב"ה: "וראית את אחורי", תוכל להשיגי רק בדרך אחורנית מלמטה למעלה עד שתגיע לנקודה הראשונה שהוא הקב"ה שברא את כל העולמות, אבל "ופני" להשיג עצם

"בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול... וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם, ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמשים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו, וזהו כבודו של מלך.

כיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות, ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם, כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים... לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר (ירמיה יז) מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך... כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך, אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא."

לפי המבואר נראה כי טעות זו של דור אנוש, מתאימה להפליא עם הביאור של ה"בינה לעתים" במה שאמר אליהו הנביא: "ואתה הסבות את לבם אחורנית", שהרי אנו רואים שהאמינו בה' שהוא שורש כל השרשים, אולם בהיותם מגיעים להכרה זו על ידי ההתבוננות בבריאה מלמטה למעלה, תעו בדרך ונעצרו בעולם של הכוכבים והמזלות, לחשוב שיש ממש בשמש וירח כי הקב"ה רוצה בכבודם.

והנה כאשר נתבונן נראה כי טעות זו של דור אנוש, נמשכה מדור לדור עד המצרים שהיו חכמים גדולים, כמו שכתוב על שלמה המלך החכם מכל אדם (מלכים א ה-יא): "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים". ומפרש במדרש (במדב"ר יט-ג) כי המצרים היו חוזים גדולים בכוכבים ובמזלות. וכן מצינו שאמר פרעה למשה ואהרן (שמות יז-י): "ראו כי רעה נגד פניכם". ופירש רש"י בשם המדרש שראה כוכב אחד ששמו רעה עולה לקראת ישראל במדבר.

אך עם חכמתם הגדולה להתבונן ולחקור את פלאי הבריאה, לא הצליחו לעלות עד להשגת מציאות ה' שורש כל השרשים, ולכן כפר פרעה ואמר (שמות ב-ב): "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה'", כי נבוכו ותעו בעולם המזלות ועבדו לטלה ראש המזלות, כמו שביאר הרמב"ן (שמות יב-ג) הטעם שצוה הקב"ה לישראל להקריב את הטלה לקרבן פסח, כדי לבטל בכך עבודה זרה של מצרים שעבדו למזל טלה בכור המזלות:

רשב"ץ: ארבעת הבנים הם כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס, הבן החכם הוא רבי עקיבא שנכנס ויצא בשלום

בעל הגדה ביקש ללמדנו כי מציאת מצרים אסור להיכנס לחקירת הפרדס אלא להאמין אמונה פשוטה

ביאור דברי הרבי מקאצק זי"ע שהתעורר בעבודת ה' מהפסוק: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה"

ביאור דברי הרבי ר' בונם: כי אחרי יציאת מצרים צריך להתעורר מהנסים ונפלאות של יציאת מצרים

ונראה להביא סימוכין לכך ממה שאמרו בגמרא: "ארבעה נכנסו בפרדס", על פי המבואר ב"שער הגלגלים" לרבינו האריז"ל (סוף הקדמה יז) כי פרד"ס נטריקון פ'שט ר'מז ד'רש ס'וד, שהם מכוונים כנגד ד' עולמות מלמטה למעלה: עשיה, יצירה, בריאה, אצילות. הנה כי כן זהו ביאור ענין: "ארבעה נכנסו בפרדס", שנכנסו במחשבתם להתבונן בסודות הבריאה ולעלות בד' העולמות מלמטה למעלה, עד שישגו מציאות ה' שהוא שורש כל העולמות וסיבת כל הסיבות.

על פי האמור נשכיל להבין מה שסיפרו בגמרא (שם טו), כי אחר שהוא אלישע בן אבויה שהיה אחד מהארבעה שנכנסו לפרדס וקיץ בנטיעות, יצא למינות משום שראה את מלאך מט"ט שהוא יושב וכותב זכויותיהם של ישראל וחשב שיש שתי רשויות. ולפי האמור הביאור בזה כי בעלותו למעלה בדרך אחורנית מעולם לעולם נכשל באמצע הדרך, כי בהגיעו לעולם שמלאך מט"ט יושב שם וכותב זכויותיהם של ישראל, טעה בו שהוא רשות בפני עצמו ונפל ברשת המינות של שתי רשויות, והרי זה כעין הטעות של נביאי הבעל שנפלו בעבודה זרה מחמת הבחינה של: "ואתה הסבות את לבם אחורנית".

ההתדרדרות מדור אנוש עד המצרים שהאמינו בטלה ראש המזלות

ויש להעיר כי כפי הנראה גם דור אנוש שהיו הראשונים שטעו בעבודה זרה, כמו שכתוב (בראשית ד-כו): "ולשת גם הוא יולד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרוא בשם ה'", ופירש רש"י: "הוחל, לשון חולין, לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן אלילים ולקרותן אלהות". שורש טעותם היה משום שביקשו להשיג את מציאות ה' בדרך אחורנית מלמטה למעלה. דבר זה למדנו ממה שכתב הרמב"ם (הלכות עבודת כוכבים פ"א ה"א):

וזהו שסיים אליהו תפלתו לה' בלימוד זכות על ישראל: "ואתה הסבות את לבם אחורנית", כלומר מה שטעו בעבודה זרה הוא משום שאתה "הסיבות את לבם", שלא יוכלו להשיג מציאותך רק בדרך "אחורנית" מלמטה למעלה בבחינת: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", לכן ענני ה' שתירד אש מן השמים, ועל ידי הנס הגלוי יכירו וידעו במציאות ה' ישירות בלי שום אמצעי.

בדרך זו מפרש ה"בינה לעתים" כוונת הנביא (ישעיה מד-ו): "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל". פירוש, הקב"ה משיב את החכמים "אחור" - שישגו מציאות ה' רק מהמאוחר אל המוקדם בבחינת: "וראית את אחורי", ועל ידי זה גורם, "ודעתם יסכל", שיטעו באמצע הדרך בעולם הכוכבים והמזלות, כי לא רבים יחכמו להשיג מציאות ה' בדרך המאוחר אל המוקדם עד רום המעלות. אלו תוכן דבריו העמוקים.

ארבעה שנכנסו בפרדס בד' עולמות מלמטה למעלה

ועתה בא וראה כי על פי ה"בינה לעתים" יפתח לנו פתח כמציץ מן החרכים, להבין מה שלמדנו בגמרא הנ"ל (חגיגה יד): "ארבעה נכנסו בפרדס", ופירש רש"י: "עלו לרקיע על ידי שם". אבל התוספות כתבו: "נכנסו לפרדס, כגון על ידי שם, ולא עלו למעלה ממש, אלא היה נראה להם כמו שעלו". וביאר מרן ה"חתם סופר" (חגיגה שם): "לדעת התוספות לא נכנסו ממש, אלא שהיו מעיינים עיון שכלי כל כך, עד שממש התפשט הגשמיות מהם, ונעדר מהם חוש ההרגש, והביטו בעין שכלם מה למעלה ומה למטה".

לפי דברי ה"בינה לעתים" יש לבאר הענין בזה, כי ארבעה שנכנסו לפרדס ביקשו להשיג מציאות ה' על ידי התבוננות בכל העולמות מלמטה למעלה בבחינת: "וראית את אחורי", עד שגיעו להכרת מציאות הקב"ה שהוא שורש כל העולמות.

מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", כי הרגיש ברוח קדשו שלפי גודל השגתו הוא מסוגל להתעמק בחקר הבריאה בבחינת: "שאו מרום עיניכם", ולעלות מלמטה למעלה עד שהגיע לבחינת: "וראו מי ברא אלה".

על כך אמר לו רבו הרבי ר' בונם: "הלוא מזה יכול כל אדם ליקח התעוררות אפילו אינו יהודי, והתעוררות היהודי צריכה להיות מיציאת מצרים". בכך רמז לו ענין עמוק, כי הן אמת שאנשים גדולים, ענקי רוח, כמו הרבי מקאצק, מסוגלים להתעורר על ידי התבוננות בחקר הבריאה מלמטה למעלה, כמו שמצינו אצל משה רבינו שאמר לו הקב"ה: "וראית את אחורי", וכן מצינו אצל רבי עקיבא שנכנס לפרדס בשלום ויצא משם בשלום.

אולם מאחר כי לאו כל מוחא סביל דא – לא כל מוח יכול לסבול חקירה עמוקה זו, כי לסתם בני אדם יש סכנה גדולה שיכשלו באמצע הדרך, כמו שאירע לדור אנוש שתעו בדרך ונשארו בעולם של הכוכבים והמזלות, לכן יותר טוב לקחת התעוררות ממה שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים באותות ובמופתים, ויציאת מצרים היתה הכנה למתן תורה שירד ה' בגילוי גדול על הר סיני, כדי שיזכו להתחזק בהכרת ה' ישירות מלמעלה למטה, ולא על ידי חקירה בדרך אחרנית מלמטה למעלה.

וזהו שאמר לו הרבי ר' בונם: "הלוא מזה יכול כל אדם ליקח התעוררות אפילו אינו יהודי", שהרי דור אנוש ואחרים המצרים שהיו חכמים גדולים, חשבו גם כן לבוא לחקר האמת על ידי הבחינה של: "שאו מרום עיניכם", אולם משום שהיו שקועים בתאוות העולם הזה ולא היו ראויים לכך נכשלו באמצע הדרך, לכן מחמת הסכנה הגדולה ראוי לאיש ישראל להתעורר מההתבוננות בניסים ונפלאות של יציאת מצרים.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין דברי הרשב"ן, כי מה שהביאו בעלי ההגדה: "כנגד ארבעה בני דברה תורה", נתכוון לרמז על "ארבעה שנכנסו לפרדס", ולפי המבואר הרי זה מתקשר להפליא עם מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח, שהרי כבר למדנו מדברי הרבי ר' בונם כי התכלית של יציאת מצרים כדי לתת את התורה לישראל בגילוי אור ה' שירד על הר סיני, היא כדי להשריש בקרבם אמונה פשוטה באלקי עולם, שלא יצטרכו לבוא להכרת ה' בדרך אחרנית מלמטה למעלה ולטעות במזל טלה כמו שטעו במצרים.

לכן הקדימו בעלי ההגדה: "ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא",

למעלה, לכן "לא תעשו אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם", כמו שטעו דור אנוש שעשו צלמי כסף וזהב בצורת כוכבים ומזלות, כדי לעלות על ידם מלמטה למעלה עד להכרת ה', ועל ידי זה טעו לעבוד עבודה זרה לכוכבים ולמזלות.

יומתק להבין בזה מה ששמעו ישראל במעמד הר סיני שני דברות הראשונים כמאמרם (מכות כד): "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום". כי בשני דברות אלו רמוזה תכלית הגילוי שנתגלה הקב"ה לישראל בשעת מתן תורה, כדי לעקור מהם העבודה זרה שעבדו במצרים למזל טלה בכור המזלות.

הנה כי כן זהו שאמר הקב"ה לישראל כשנתגלה עליהם בהר סיני (שמות כ-ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - מטומאת מצרים ששקעתם שם בעבודה זרה למזל טלה, ומאחר שנגלית עליכם במוחש, שוב אינכם צריכים להכירני על ידי התבוננות בבריאה מלמטה למעלה, ובכך מובטח לכם: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", שלא תטעו כדור אנוש ונביאי הבעל בבחינת: "ואתה הסבות את לבם אחרנית".

על פי האמור נשכיל להבין המשא ומתן שהיה בין הקב"ה למשה רבינו ששאל (שמות ג-א): "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים". ופירש רש"י: "מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים". על כך השיב לו הקב"ה: "ויאמר כי אהיה עמך, וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". ופירש רש"י: "ששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים".

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי משה שאל איזו זכות יש בידי ישראל שיצאו ממצרים, שהרי מאחר שהיו שטופים בעבודה זרה של המצרים להאמין בטלה בכור המזלות, עלולים הם גם אחרי שיצאו ממצרים לטעות ח"ו בטעות זו. על כך השיב לו הקב"ה, כי אחרי שיצאו ממצרים יתגלה עליהם הקב"ה במעמד הר סיני בבחינת: "וירד ה' על הר סיני", ושוב לא יצטרכו לגלות מציאות ה' בדרך אחרנית מלמטה למעלה.

ביאור דברי הרבי ר' בונם והרבי מקאצק זי"ע

מעתה יפתח לנו פתח כחודו של מחט להבין שיח סוד שרפי קודש, כי כששאל הרבי ר' בונם את הרה"ק מקאצק מהיכן לקח ההתעוררות שלו לעבודת ה', השיב לו ממקרא שכתוב: "שאו

"איש שה לבית, טעם המצוה הזאת, בעבור כי מזל טלה בחדש ניסן בכוחו הגדול כי הוא מזל הצומח, לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזירת עליון. ועל דעת רבותינו שהיו המצרים עובדים אותו, כל שכן שהודיע במצוה הזאת שהשפיל אלהים וכוחם בהיותו במעלה העליונה שלו, וכך אמרו קחו לכם צאן ושחטו אלהים של מצרים".

וכן מפרש ה"חזקוני": "ויקחו להם איש שה, על ידי שמזל טלה היה יראתם ובגללו היו עובדים לצאן, אתם תקחו יראתם בידיכם, ולא תהיה בהם יכולת לעכב אתכם, וילקו בחדש שמזלו טלה ולא יועיל להם". ולפי המבואר הרי זה המשך ההתדרדרות של דור אנוש, אשר ביקשו לגלות אלקי עולם בעלייתם אחרנית מלמטה למעלה ונשארו נבוכים בעולם המזלות, וכן המצרים טעו שמזל טלה בכור המזלות מנהיג את העולם.

והיות שגם ישראל שקעו בטומאת מצרים בטעות זו, לכן צוה להם הקב"ה לקחת טלה לקרבן פסח ולשחטו לשם ה', כמו שכתוב (שמות יב-כא): "ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח". ופירש רש"י (שם ו) בשם המכילתא: "ולפי שהיו שטופים בעבודת כוכבים אמרו להם משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן של מצוה".

"וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר"

בדרך המלך נלך לבאר בזה מה שנתגלה הקב"ה לישראל בשעת מתן תורה בגילויים גדולים לעיני כל, כמו שכתוב (שמות יט-ב): "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר". וכתוב עוד (שם כ-טו): "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר עשן וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק".

ויש לומר הענין בזה לפי המבואר, שלפני מתן תורה לא היה אפשר לבוא להכרת מציאות ה', כי אם בדרך חקירה מלמטה למעלה בבחינת: "ואתה הסבות את לבם אחרנית", וזה גרם ששקעו ישראל במצרים במ"ט שערי טומאה לעבוד עבודה זרה לטלה בכור המזלות, לכן נתגלה הקב"ה לעיני ישראל בשעת מתן תורה בגילויים גדולים: "וכל העם רואים את הקולות", כדי שיכירו במציאות ה' במוחש בראיה מלמעלה למטה, ושוב לא יצטרכו להכירו על ידי התבוננות בבריאה מלמטה למעלה.

טוב לפרש בזה מקרא שכתוב (שמות כ-ט): "אתם ראיתם כי מן השמים דיברתי עמכם", בלא צורך בהתבוננות וחקירה בעולמות מלמטה

משתוקק שיזכה למסור נפשו על קדושת השם. הנה כי כן על ידי גודל דביקותו באמונה פשוטה באחדות ה' זכה להיכנס בשלום לפרדס, כדברי ה"חתם סופר" שקיבל על עצמו מיד בכניסתו, שאפילו אם יהיו לו אלף קושיות וסתירות ישאר איתן באמונתו הפשוטה בה' אחד.

יומתק לפרש בזה מה שדקדקו לומר: "רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום", על פי הידוע כי שמו של הקב"ה הוא "שלום", כמו ששינו בגמרא (שבת י:): "אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום שנאמר (שופטים ו-כד) ויקרא לו ה' שלום". ויש לומר הביאור בזה, כי אצל הקב"ה שהוא אחד יחיד ומיוחד, וכל מה שנמצא בעולם הוא רק משום שהקב"ה בראו ומקיימו, כמו שכתוב (נחמיה ט-י): "ואתה מחיה את כולם", נמצא כי לאמיתו של דבר אין שום דבר בעולם שיכול לסתור את אחדות ה'.

ומטעם זה שמו של הקב"ה הוא "שלום", כי הוא משלים בין כל חלקי הבריאה, שלא יהיה בהם שום דבר הסותר לאחדותו, ואם יש סתירה הרי זה רק דמיון בעלמא. וזהו שתיקנו לברך (ברכות קריאת שמע): "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל". הנה כי כן זהו שאמרו: "רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום", שנכנס ויצא עם דביקות גדולה באחדות ה' ששמו "שלום", ולכן אפילו אם ראה דבר שנראה כסותר לאחדות ה', לא נפל ברשת המינות כפי שקרה לאחר, אלא נשאר איתן באמונתו הטהורה ויצא משם בשלום.

מעתה הנה מה טוב ומה נעים להבין דברי בעלי ההגדה של פסח על התנאים שנתקבצו אצל רבי עקיבא: "שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", כי על ידי שגילה להם רבי עקיבא תעלומות החכמה מכניסתו לפרדס, ושהצליח להיכנס ולצאת משם בשלום משום שהיה דבוק באחדות ה', ותיקנו שם תיקונים גדולים שלא להיכנס בפרדס החקירה כי אם להאמין בה' אמונה פשוטה, השפיעו בכך על תלמידיהם שבאו ואמרו: "רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", כלומר הגיעו הזמן שלא לעסוק בחקירה שהיא בבחינת חשכת הלילה, כי אם להאמין בה' אמונה פשוטה בבחינת קריאת שמע של שחרית: "ה' אלקינו ה' אחד".

לבוא להכרת ה', רק על ידי סיפור הנסים והנפלאות של יציאת מצרים.

חשבתי דרכי לבאר בזה המשך הדברים: "שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", על פי מה שגילה לנו מרן ה"חתם סופר" איך זכה רבי עקיבא לצאת מן הפרדס בשלום בלי פגע, והנה הדברים ב"תורת משה" פרשת שמות (שמות ד-יח ד"ה ויאמר יתרו) בלשון קדשו:

"לא אעלה על הכתב אפס מה שאמרו רבותינו ז"ל, ארבעה נכנסו לפרדס, רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום, מה חידוש שנכנס בשלום... אבל כבר אמרתי במקום אחר כי אנחנו מקובלים התורה והאמונה, ואך כל שאפשר לנו לחקור אחר אמיתת האחדות ואחר טעמי מצוות אשרי לו, אך לא כמסתפק אלא כמצווה, ואם יתקשה באלף קושיות לא יזוז אמונתו ממקומו, ויתלה שעדיין לא הגיע למרכז האמת, ויעיין עוד יותר אולי יגיע.

ואפשר שמרוב עיונו יצא מדעתו כבן זומא, ואפשר ימות כבן עזאי, ובכל זאת כל חפצים לא ישוו והאמונה קיימת לעד, ומי ששכלו זך והקב"ה מסייע לו, לא יצא מדעתו, לא ימות, אלא הקב"ה רגלי חסידיו ישמור מכל מכשול ותקלה, ומכל קושיא שאין שכלו מגיע ליישב, והיינו רבי עקיבא".

רבי עקיבא נכנס בשלום - בשמו של הקב"ה שלום

כעבדא קמי מאריה נראה להוסיף תבלין לדברי ה"חתם סופר", על פי מה שגילו לנו חכמינו ז"ל על מיתתו של רבי עקיבא בגמרא (ברכות סא:):

"בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרוקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה 'בכל נפשך' אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה בת קול ואמרה, אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד".

נמצינו למדים מזה גודל קדושתו של רבי עקיבא, שהיה דבוק כל ימיו בפסוק של יחוד ה': "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", וכל ימיו היה

כדי שלא נצטרך לטעות כמו שטעו דור אנוש ושאר עובדי עבודה זרה, שביקשו לגלות מציאות ה' בדרך אחורנית מלמטה למעלה, ועל זה הביאו הוכחה שיש סכנה בדרך זו: "כנגד ארבעה בני דברה תורה, אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול", שלפי המבואר הם רמזו על הארבעה שנכנסו לפרדס, והנה מכל הארבעה לא יצא רק רבי עקיבא בשלום, מזה נשיכל להבין שמאז שנתגלה הקב"ה לישראל ביציאת מצרים ובמתן תורה, צריך להאמין אמונה פשוטה בלי שום חקירה.

התנאים נתקבצו אצל רבי עקיבא שיגלה להם איך יצא בשלום מן הפרדס

בדרך זו במסילה נעלה לבאר דברי חכמים וחיידותם, שסיפרו לנו על התנאים הקדושים שהתקבצו יחד בבני ברק עירו של רבי עקיבא לספר ביציאת מצרים: "מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון, שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה", אשר כפי שלמדנו הביאור על כך מדברי החיד"א, שהתקבצו אצל רבי עקיבא לעסוק בתעלומות חכמה ולעשות תיקונים גדולים, ולא גילה לנו במה עסקו ואיזה תיקונים עשו שם.

אך לפי האמור יש לומר בדחילו ורחימו, כי היות שמאז יציאת מצרים וקבלת התורה שנתגלה הקב"ה לעיני כל ישראל, אין ראוי לעסוק בהכרת ה' על ידי התבוננות בבריאה מלמטה למעלה, כי יש סכנה גדולה שלא יקרה כמו שקרה לדור אנוש ולאלישע בן אבויה, לכן התקבצו יחד אצל רבי עקיבא שהיה היחיד שנכנס בפרדס ויצא משם בשלום, כדי שילמדם תעלומות החכמה שראה בכניסתו לפרדס, ויגלה להם איך זכה להיכנס בשלום ולצאת בשלום.

על פי האמור נראה לבאר מה הם התיקונים הגדולים שתיקנו שם, כי היות שיש סכנה גדולה להיכנס בפרדס שהרי רק רבי עקיבא יצא משם בשלום, לכן עשו שם תיקונים גדולים לדורות הבאים שלא יכנס שום אחד מישראל בפרדס, לבוא להכרת ה' בדרך חקירת העולמות מלמטה למעלה, אלא יבואו להכרת ה' על ידי יציאת מצרים כדברי הרבי ר' בונם, וזהו שאמרו: "והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה", רמזו בכך שכל זמן הגלות שנמשל ללילה צריכים

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com